

Pekka Passinmäki

Kaupunkisuunnittelun erilaisia lähestymistapoja

Rakentamisen tärkein tavoite on asuinpaikan luominen ihmiselle. Antiikin Kreikan ja keskiajan rakentamisessa tämä tavoite oli saavutettu. Kun ajan henkisellä todellisuudella, esimerkiksi kristinuskolla keskiajalla, oli vastineensa rakennetussa ympäristössä, eli kirkkoissa, ihminen tunsi olevansa kotonaan maailmassa. Myös tuon ajan ihmisten voimakas sitoutuminen kotiseutuun antoi tunteen siitä, että ihminen on osa ympäröivää todellisuutta. Modernin ihmisen elämää leimaa sen sijaan tietynlainen kodittomuus. Tämä johtuu osittain siitä, että ihmisen henkiselle todellisuudelle ei löydy vastinetta rakennetussa ympäristössä. Kristinuskon merkitys kaikkia länsimaisia ihmisiä yhdistävänä asiana on voimakkaasti vähentynyt, eikä kirkon tilalle ole osoitettavissa mitään sellaista rakennustyyppiä, jolla olisi vastaava yhteiskunnallinen merkitys kuin mitä kirkolla oli. Tällaista rakennustyyppiä ei ole, koska ei ole mitään instituutiota, joka olisi ottanut kirkon aseman.

Myös moderni tekniikka on voimakkaasti lisännyt ihmisen kodittomuutta. Toisaalta tekninen kaikkialla samanlainen rakentaminen on vähentänyt paikan merkitystä. Toisaalta paikasta irtautumista ovat edistäneet kaikki ne tekniset välineet, radio, televisio, puhelin, auto, jne, jotka poistavat välimatkoja ja näin vievät ihmisen henkisesti tai fyysisesti pois asuinpaikan faktisesta ympäristöstä.

Nykyisessä tilanteessa länsimaisen arkkitehdin on hyvin vaikea luoda rakennuksia, joissa ihminen tuntisi olevansa kotonaan maailmassa. Henkisellä todellisuudellamme ei ole mitään sellaista muotoa, joka voisi toimia lähtökohdaksi rakentamisessa. Modernistinen halu paikasta irtautumiseen ja paikan merkityksen nykyinen vähentyminen ovat niin ikään vaikeuttaneet arkkitehdin tehtävää. Arkkitehti voi tietenkin yrittää antaa merkityksiä rakennuksille, mutta tällöinkään hän ei voi määrätä, että ihmiset ottavat nämä merkitykset vastaan. Rakennuksen käyttäjällä on vapaus määrittellä ympäristönsä.

Amerikkalainen arkkitehtuurifilosofi Karsten Harries on uusimmassa kirjassaan *The Ethical Function of Architecture* korostanut sitä, että arkkitehteilta ja arkkitehtuurilta puuttuu nykyisessä tilanteessa auktoriteetti. Harriesin mukaan jokaisen arkkitehdin, joka tarjoaa ratkaisujaan ihmisille tulisi ymmärtää, että hän tekee sen ilman käskyvaltaa. Arkkitehti on vähän kuin narri, joka sanoo, että se mitä hän sanoo täytyy sanoa, mutta hän voi ainoastaan toivoa, että muut kuuntelevat.¹

Rakentamisen nykyisiin ongelmiin ei voida aktiivisin tahdonvoimaisiin keinoihin valmistaa ratkaisua. Ratkaisut paremminkin löydetään. Abstraktista teoretisoinnista ei ole apua. Korkeatasoista ympäristöä ei luoda teoreettisella ajattelulla, vaan hyvää rakentamista, rakennustaidetta, syntyy silloin, kun arkkitehti onnistuneella tavalla kohtaa häntä ympäröivän faktisen maailman.

Kuusikymmentä- ja seitsemänkymmentäluvuilla maamme arkkitehdit suhtautuivat ympäristöön hyvin teknisesti. Tällöinhän tuotettiin muun muassa Suomen lukuisat lähiöt. Tuskin tästä shokista oli toivuttu, kun arkkitehdit ryntäsi-

vät toiseen äärimmäisyyteen. Ilmeisesti säikähdettyään lähiöiden monotonista ilmettä, he tekivät sen hätiköidyn joutopäätöksen, että ratkaisut arkkitehtuurin ongelmiin löytyvätkin esteettisestä lähestymistavasta. Kahdeksankymmentäluvulla maamme kaupunki- ja maaseutukeskukset täyttyivät mitä ihmeellisimmistä muotokokeiluista. Nämä muotokokeilut kuitenkin epäonnistuivat, koska niiden suunnittelun taustalla ei ollut rakennusta käyttävä ihminen, vaan lähinnä taiteelliset, esteettiset tavoitteet. Nähtyämme ja koettuamme viime vuosikymmenten kaupunkirakentamisen tulokset, meidän ei kai enää tarvitse alleviivata sitä tosiasiaa, että ratkaisua nykyisiin asumisen ja rakentamisen ongelmiin ei voida löytää teknisen eikä myöskään esteettisen lähestymistavan pohjalta.

Moderniteetin myötä rakennustaide ja rakennustekniikka ovat eriytyneet toisistaan. Moderni ihminen on redusoinut² rakennuksen joku puhtaaksi esteettiseksi objektiksi tai pelkäksi tekniseksi tuotteeksi tai välineeksi. Nämä redusoinnit ovat arkkitehtuurin esteettisen ja teknisen lähestymistavan taustalla. Itsensä moderni ihminen on redusoinut puhtaaksi ajattelevaksi subjektiksi, joka on vieraantunut omasta ruumiistaan ja sitä kautta kokemuksellisesta suhteestaan ympäristöön.

Yksi keskeinen tapahtuma, joka irrotti arkkitehdin kokemuksellisesta suhteestaan todellisuuteen – ja teki näin esteettisen ja teknisen lähestymistavan paremmin mahdolliseksi – oli deskriptiivisen geometrian keksiminen. Gaspard Monge julkaisi kirjan *Geométrie Descriptive* vuonna 1795.³ Piirtäminen alettiin nyt nähdä yhtenä reduktion välineenä. Pérez-Gómezin mukaan juuri deskriptiivinen geometria teki rakentamistieteen mahdolliseksi. Deskriptiivisen geometrian keksimisen jälkeen arkkitehti saattoi tehdä tarkkoja suun-

nitelmia kietoutumatta käsityöhön tai faktiseen rakennukseen.⁴

Minkälainen olisi nyt se lähestymistapa, jonka pohjalta arkkitehdit voisivat uudella tavalla kohdata maailman ja rakentamisen? Martin Heideggerin ja Karsten Harriesin ajatuksia mukailien nimitän tätä uutta lähestymistapaa eettiseksi.⁵

Eettinen on tässä yhteydessä johdettu etiikan kantasanasta *ethos*, joka tarkoittaa olinpaikkaa, asuinpaikkaa. Eettisessä lähestymistavassa lähdetään siitä, että ihminen on asettunut maailmaan ensisijaisesti kokevana ruumiina, ja ollessaan maailmassa ihminen on aina jo jossain arkipäiväisessä ympäristössä. Lähtökohdana ei ole nyt pääistynyt maailmasuhde ja teoretisointi, vaan ruumiillinen maailmasuhde ja kokemuksellisuus. Ruumiin viisautta tulee mukaan kuvaan.⁶ Yleensä ajatellaan niin, että ihmisen eettisessä elämässä on tärkeintä joidenkin sääntöjen laatiminen ja noudattaminen. Tässä eettisyys ymmärretään toisin. Heideggerin mukaan ihmisen eettisessä elämässä on tärkeintä oikean suhteen löytäminen siihen faktiseen asuinpaikkaan, joka ihmiselle on annettu.⁷ Eettisessä lähestymistavassa arkkitehdin keskeiseksi tavoitteeksi tulee paikasta lähtevä ja ihmiselle asuinpaikan osoittava rakentaminen.

Eettisen lähestymistavan pohjalta arkkitehdin olisi ehkä mahdollista luoda sellaisia rakennuksia, joissa ihminen tuntisi olevansa kotonaan maailmassa. Sekä tekninen että esteettinen lähestymistapa ovat teoreettisia lähestymistapoja siinä mielessä, että molemmissa näissä lähestymistavoissa arkkitehtuurin muotojen ja merkitysten perusta nähdään olevan ihmisen ajattelussa. Eettisen lähestymistavan tavoitteena on palauttaa arkkitehtuuri formaalin teorian tasolta takaisin faktiselle maaperälle, jolloin arkkitehtuuri asetuisi jälleen laajempaan merkitysyhteyteen.

Kaupunkijamme rakennetaan nykyään lähes yksinomaan teoreettisen asenteen pohjalta. Eettisessä lähestymistavassa ei ole tarkoitus hylätä sitä teknistä osaamista, joka meillä on, vaan keskeistä on löytää oikea asenne tekniikkaan. On ymmärrettävä, että tekniikka on aina vain väline, ei koskaan päämäärä sinänsä. Esseessään *Hebel – der Hausfreund* Heidegger peräänkuuluttaa sellaisia talonystäviä (talonystävät voimme tässä ymmärtää eettisen lähestymistavan omaaviksi arkkitehteiksi), jotka kykenisivät palauttamaan yhteyden teknisen maailman ja faktisen maailman välille.

“Harhailemme tänään maailman talossa, jolta puuttuu talonystävä, nimittäin se, joka samalla tavalla ja samalla vahvuudella on taipuvainen teknisesti rakennettuun maailmanrakentamiseen ja maailman talona alkuperäisemmälle asumiselle. Tuota talonystävää puuttuu, joka kykenee pelastamaan tekniikan ja luonnon laskettavuuden takaisin luonnon luonnollisuuden uudelleen koetulle avoimelle salaisuudelle.”⁸

Eettisen lähestymistavan omaksuminen ei tapahdu itsestään, vaan se vaatii harjoitusta. Heideggerin teksteihin perehtyminen voisi toimia tässä tienä. Suomalaisissa arkkitehtuurikeskusteluissa viitataan nykyään usein Heideggerin kirjoituksiin, mutta harvassa ovat ne arkkitehdit, jotka todella ovat vaivautuneet perehtymään Heideggerin ajatteluun. Kaupunkisuunnittelija voisi aloittaa Heideggeriin perehtymisen tutustumalla ensin siihen kritiikkiin, jonka Heidegger suuntaa modernia teknistä maailmaa kohtaan.⁹

Viitteet

1. Harries 1997, 367.
2. ‘Reduktio’ tarkoittaa tässä pelkistämistä.

3. Ks. Pérez-Gómez 1988, 279-285.
4. Pérez-Gómez 1982, 4.
5. Eettinen lähestymistapa on tässä määritelty Heideggerin etiikan kritiikin pohjalta. Heidegger itse ei kuitenkaan puhu eettisestä lähestymistavasta, vaan hänellä teknisen asenteen vaihtoehdona on ns. runollinen maailmaan asettuminen. Teknisestä asenteesta ja runollisesta lähestymistavasta olen kirjoittanut laajemmin filosofian pro gradu -työssäni. Pro gradu -työni on julkaistu kirjana (Passinmäki 1997).
6. Pääistyneestä ja ruumiillisesta maailmasuhteesta ks. Varto 1993, 172-181.
7. Heidegger 1976, 361.
8. Wir irren heute durch ein Haus der Welt, dem der Hausfreund fehlt, jener nämlich, der in gleicher Weise und Stärke dem technisch ausgebauten Weltgebäude und der Welt als dem Haus für ein ursprünglicheres Wohnen zugeneigt ist. Jener Hausfreund fehlt, der es vermöchte, die Berechenbarkeit und Technik der Natur in das offene Geheimnis einer neu erfahrenen Natürlichkeit der Natur zurückzubringen. (Heidegger 1958, 31)
9. Heidegger esittää tekniikan kritiikkinsä esseissään *Tekniikan kysyminen* (1994) ja *Silleen jättäminen* (1991).

Kirjallisuus

- Harries, Karsten 1997, *The Ethical Function of Architecture*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Heidegger, Martin 1958, *Hebel – der Hausfreund* [1957]. Pfullingen: Neske.
- Heidegger, Martin 1976, *Wegmarken, Gesamtausgabe* 9 [1967]. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, Martin 1991, *Silleen jättäminen*. Käänt. Reijo Kupiainen. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta vol XIX. (Gelassenheit 1959).
- Heidegger, Martin 1994, “Tekniikan kysyminen”. Käänt. Vesa Jaaksi. *Niin & näin* 2/1994. Tampere. 31-40. (Die Frage nach der Technik 1962).
- Passinmäki, Pekka 1997, *Arkkitehtuurin unohtunut ethos. Tutkiel-*

ma Martin Heideggerin ajatusten soveltamisesta arkkitehtuurin tarkasteluun. Tampere: Tampereen yliopiston julkaisujen myynti (TAJU).

- Pérez-Gómez, Alberto 1982, “Architecture as Drawing”. *Journal of Architectural Education* vol XXXVI, No.2, 1982. 2-7.
- Pérez-Gómez, Alberto 1988, *Architecture and the Crisis of Modern Science*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Varto, Juha 1993, *Tästä jonnekin muualle. Polkuja Heideggerista*. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta vol XL.